

Malmö högskola

Fakulteten för lärande och
samhälle

VAL-projektet

Examensarbete

15 högskolepoäng

Utbildning inom kriminalvården

Education in prison

Författare: Leif Andersson

Läro-utbildning 90hp

2013-12-11

Examinator: Nils Andersson

Handledare: Anna Henningsson-
Yousif

Sammanfattning

Svensk kriminalvård har över tiden succesivt gått från kroppsstraff till att innebära vård och anpassning till ett liv i frihet. I dagens kriminalvård definieras det av visionen ”bättre ut” (Kriminalvården 1).

Förutsättningarna för ett liv utan kriminalitet och missbruk är starkt kopplade till möjligheten att erhålla ett arbete och en bostad efter verkställigheten. Enligt tidigare forskning så framgår det tydligt hur missbruk och ett kriminellt levnadssätt kan brytas med hjälp av en utbildning. En utbildning som kan påbörjas under verkställigheten för att ge den frihetsberövade ett verktyg som underlättar en återanpassning (BRÅ 2013).

I denna rapport ligger tyngdpunkten på samtal och intervjuer samt en enkätundersökning avseende intagna som i nuläget verkställer ett straff samt nyligen blivit villkorligt frigivna (VF). Av rapporten framgår det att även de intagna inser vikten av en utbildning för att lyckas bryta med gamla levnadsmönster vilket även är slutsatsen i denna rapport.

Regeringen har fastslagit att arbetslinjen skall vara ett centralt inslag inom kriminalvården och att ett samarbete med arbetsförmedlingen avseende arbetsmarknadsutbildningar skall förekomma (Regleringsbrev 2013).

Innehållsförteckning

Bakgrund.....	4
Inledning.....	5
Syfte	6
Fakta om kriminalvården	6
Villkorlig frigivning	6
Verkställighetsplanering.....	7
Utsluss.....	7
Frigång	8
Utökad frigång.....	8
Lärcentrum inom kriminalvården	8
Tidigare forskning	10
Brottsförebyggande rådet.....	11
Arv eller miljö.....	14
Fängelset som institution	15
Metod	17
Urval	18
Arbetsmarknaden.....	18
Resultat.....	20
Arbetsförmedlingen	20
Underhållsbehandling.....	22
Två intagnas berättelser	23
Enkät och uppföljande samtal	28
Analys och diskussion.....	31
Källförteckning	36
Bilaga 1	38
Bilaga 2	39
Bilaga 3	40

Bakgrund

Jag arbetar som lärare på lärcentrum inom kriminalvården sedan två år tillbaka och är personligen övertygad om att en teoretisk eller praktisk utbildning som grund för vidare studier eller ett arbete är en förutsättning för att intagna skall kunna bryta med sin livsstil. En livsstil som ofta innebär både kriminalitet och droger. Denna övertygelse stämmer även väl in med kriminalvårdens vision ”bättre ut” som lite kort innebär att klienterna efter verkställigheten skall vara bättre rustade för ett liv i frihet (Kriminalvården 1).

En reflektion som jag gjort är att det verkar vara mer en regel än ett undantag att studerande inom kriminalvården har någon form av diagnos och den vanligaste är då ADHD, en diagnos som många kommit på går att självmedicinera med hjälp av amfetamin. Denna självmedicinering innebär vanligtvis att de förr eller senare hamnar på anstalt på grund av upprepade ringa narkotikabrott. Om dessa individer istället efter en utredning fått adekvat medicinering med till exempel ritalina eller concerta så hade kanske en del inte hamnat på anstalt och kanske även klarat av sin skolgång bättre med allt vad det hade kunnat innebära.

Arv eller miljö? Vad är den mest bidragande orsaken till människors skilda beteenden? De olika ståndpunkterna i frågan om arv eller miljö aktualiseras ofta när någon försöker förklara varför vissa blir kriminella. I det medeltida Europa och även långt in på nittonhundratalet var den dominerande uppfattningen att människor på grund av sin börd per automatik tillhörde olika samhällsklasser och det oavsett personlighet eller förutsättningar (Sandberg 2001) Motsatsen till det resonemanget torde vara teorin att människan i princip föds helt utan medfödda drag ”tabula rasa”, som ett oskrivet blad där miljön påverkar dess innehåll (Transmittorn 2013) Jag kommer dagligen i kontakt med intagna som både har skiftande bakgrund och personligheter och där jag ofta ställer mig frågan varför blev det så här just för dig? Vad har betytt mest arv eller miljö? Eller var det bara en tillfällighet som orsakade allt?

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) verkar för att brottsligheten skall minska och tryggheten öka i samhället. Det gör de genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott. I sin rapport Sysselsättning under och efter fängelsestraff (2009:21) som är en delrapport med en tillhörande slutrapport (2010:14) så skriver de i förordet.

När det handlar om varför eller varför inte människor begår brott är sysselsättning och försörjning ofta centrala frågor. Då arbetslöshet är en faktor som ökar risken för brottslighet och återfall i brott är det naturligt att kriminalvården inriktas på att få intagna i arbete efter frigivningen (Lindahl, Sundström & Marklund, 2009).

Inledning

Medeltidens fängelser var synonyma med slottens källare och torn, underjordiska hålor och liknande platser. Fångarna satt även för det mesta bundna till händer och fötter. Kroppsstraff och dödsstraff var vanliga men vid lindrigare förseelser så kunde gärningsmannen komma undan med böter eller ett skamstraff (Kriminalvården 2).

Det vanligaste var att det var män som gjorde sig skyldiga till brott som bestraffades med döden men ibland var det även kvinnor som fick dödsstraff. Emellertid så ansågs de vanligt förekommande avrättningsmetoderna vara så grymma så för att förskona kvinnorna från det så begravdes de istället levande (Utställning 2011).

1624 fick Sverige sitt första fängelse som låg i Stockholm. 1698 kom en ny lag som innebar att Sverige skulle inrätta olika arbetshus där de intagna skulle arbeta mellan 04,00 och 22,00 måndag till fredag samt halva lördagen. Det var också vanligt att fångarna fick arbeta med de olika fästningar som Sverige byggde under den här tiden därav benämningen fästningsfånge. 1832 kom en ny lag som innebar en stor reform för Sveriges fångar eftersom alla kroppsstraff utom dödsstraffet försvann och det numera förutom dödsstraffet bara var frihetsberövande, straffarbete, fängelse samt böter som gällde. 1840 anslog riksdagen pengar både till nya fängelser och till att bygga om gamla fängelser till cellfängelser. Nu skulle fångarna både behandlas bättre och återanpassas.

1857 bestämde riksdagen att de som fick minst två års straffarbete eller fängelse skulle tilldelas en cell. 1892 beslöt riksdagen att alla fångar skulle sitta de tre första åren i cell och sedan skulle de ut i straffarbete. 1910 avrättades den sista personen i Sverige och 1921 avskaffades dödsstraffet i fredstid.

Karl Schlyter justitieminister och hovrättspresident är mest känd som den som avfolkade fängelserna eftersom han tyckte att det var fel att bötesfångar satt inlåsta. 1934 genomdrev han en reform som innebar att ungdomar skulle uppfostras och utbildas, inte sitta i fängelse, ej heller psykopater, sinnessjuka eller alkoholister tyckte han hörde hemma där. Han ville att påföljderna skulle inriktas mot vård i frihet, detta

arbete fortsatte under hela trettio och fyrtiotalet. Ett fängelsestraff skulle enligt denna reform innebära vård och anpassning till ett liv i frihet (Kriminalvården 2).

Detta motto är det som genom åren utvecklats till den vision/värdegrund som gäller inom kriminalvården idag nämligen "bättre ut" och som bland annat innehåller målet att klienterna efter verkställd påföljd ska vara bättre rustade för att leva ett liv utan missbruk och kriminalitet (Kriminalvården 1).

Foucault börjar i boken *Övervakning och straff* med en obehagligt detaljerad beskrivning av hur Damien den 2 Mars 1757 avrättades för sitt attentat mot Ludvig den XV. Han beskriver vidare hur straffen alltmer gick från kroppsstraff som i huvudsak var avskaffade i västvärlden runt 1840. Han anser att nu var det själen istället för kroppen som skulle bestraffas. Straffet skulle vara något "som påverkar hjärtat, tanken, viljan, sinnelaget" (Foucault 2009, 21).

Syfte

Syftet med studien är att kartlägga hur en grupp intagna på en öppen anstalt ser på sitt frihetsberövande, samt se över det utbildningsstöd som erbjuds av kriminalvården i region syd.

Fakta om kriminalvården

Under denna rubrik redogör jag för fakta samt de kriminalvårdsspecifika begrepp som förekommer i denna uppsats. Tillvägagångssättet vid informationsinhämtningen har varit ett orienterande samtal med en klienthandläggare samt studier av tillgänglig skriftlig information från kriminalvården och socialstyrelsen.

Villkorlig frigivning

Villkorlig frigivning (VF) innebär i princip att alla tidsbestämda straff reduceras med en tredjedel, vissa undantag finns. Denna tredjedel verkställs i frihet och vanligtvis med en regelbunden kontakt med frivården och en lekmanövervakare. Eftersom kriminalvården tillämpar individuella beslut så kan det ibland se annorlunda ut. Skulle brottsliga handlingar utföras under denna tredjedel, som kallas för provotid så blir konsekvenserna vanligtvis hårdare eftersom det då även handlar om ett brutet

förtroende. När så är fallet så slås vanligtvis delen på i det nya straffet, delen är benämningen på den ovan beskrivna tredjedelen som avtjänas i frihet (Klienthandläggare 2013).

Verkställighetsplanering

Verkställighetsplanering (VSP) innebär att utsedd personal genom att göra en intervju med den intagne, läsa domar, utlåtanden, läkarrapporter och registerutdrag med mera bildar sig en uppfattning om den intagnes behov och problem. Problemen mynnar ut i en riskbedömning avseende risken för misskötsamhet under verkställigheten och risken för återfall i brott vid villkorlig frigivning (VF). Behoven är sedan till stor del avgörande för den bedömning som görs huruvida det behövs särskilda insatser under verkställigheten som en ADHD utredning, ASI utredning, påverkansprogram och studier med mera. Behoven ligger också till grund för vilken planering som krävs för tiden runt VF som samtal till de sociala myndigheterna i hemkommunen för att ordna ekonomiskt bistånd, bostad, arbete, deltagande i öppen vård och liknande. VSP är ett levande dokument som följer den intagne genom hela verkställigheten och vid efterföljande kontakt med frivården. Anteckningar görs löpande av den personal som kommer i kontakt med den intagne även om det under själva verkställigheten är kontaktmannen som har huvudansvaret för att allt rörande den intagne dokumenteras (Kriminalvården 3).

ASI-intervjun är ett instrument som används för att göra utvärderingsstudier/kartläggning av framförallt missbrukare. Lite kort så innebär det att utredaren ställer en mängd olika frågor avseende hälsa, missbruk, skolgång, sociala förhållanden med mera, den åtgärdsbedöms sedan av klienten och handläggaren tillsammans enligt en förutbestämd mall (Socialstyrelsen 2013).

Utsluss

Utsluss är ett samlingsnamn för olika alternativ i straffets slutskede som kan erbjudas den intagne för att underlätta hans/hennes återinträde i samhället och friheten. Utslussåtgärderna är väldigt individuellt utformade och det finns i princip bara riktlinjer för vad som gäller. Det är även ganska vanligt att det här sker ett samarbete mellan kriminalvårdens olika avdelningar, AF, socialtjänsten, försäkringskassan, skolor och arbetsplatser. Enligt personalen så är fördelen med att allt är individuellt utformat just

att det går att göra individuella lösningar. Baksidan är dock att varken personal eller intagna någonsin kan vara helt säkert på hur ett beslut kommer att se ut vilket gör att besluten ibland kan kännas både godtyckliga och orättvisa. Visserligen säger personalen att de kan vara tämligen säkra på utgången eftersom besluten ändå följer vissa normer. Dock innebär det faktum att det ibland är så många inblandade i planeringen runt en utsluss att det individuella förfarandet kan kännas lite frustrerande eftersom de till exempel aldrig kan ge hundra procentiga besked till en arbetsgivare.

Här kommer endast frigång och utökad frigång att tas upp eftersom övriga åtgärder inte förekommer i den här rapporten och därmed anses som irrelevanta (Klienthandläggare 2013).

Frigång

Frigång innebär vanligtvis att den intagne på dagtid ägnar sig åt arbete, praktik eller studier ute i samhället. Övrig tid tillbringas på anstalten. Detta upplägg är strikt reglerat i ett tidsschema där stor vikt läggs på att den intagne själv skall se till att det fungerar och omedelbart kontakta anstalten vid förändringar som den intagne själv inte kan påverka (Klienthandläggare 2013).

Utökad frigång

Utökad frigång innebär att den intagne avtjänar sitt straff i hemmet med elektronisk övervakning så kallad fotboja. Kravet är dock att det dagtid finns någon aktivitet som studier, arbete eller praktik. Precis som vid frigång så är dagen strikt reglerad i ett tidsschema fast med skillnaden att här går det ett tyst larm om den frihetsberövade avviker från sina planerade aktiviteter. Eftersom tidsschemat måste följas minutiöst så måste en sambandscentral omedelbart kontaktas vid minsta avvikelse från det uppgjorda schemat. Ansvar och kontroll avseende utökad frigång ligger på frivården som även utför stickprovskontroller med alkohol och drogtestar vid alla tider på dygnet (Klienthandläggare 2013).

Lärcentrum inom kriminalvården

Lärcentrum inom kriminalvården är en vuxenutbildning som skall vara jämförbar med den som finns ute i samhället. Kriminalvården erbjuder läs och skrivträning, orienteringskurser, studier på gymnasial och grundskolenivå samt SFI. I vissa fall kan

även intagna beredas högskolestudier men kravet är då att dessa kan genomföras helt på distans. Det är i huvudsak gymnasielärare som arbetar inom kriminalvårdens LC och policyn är att de skall vara behöriga i de ämnen de undervisar i.

En lärare inom kriminalvården har tre huvudsakliga arbetsuppgifter, distanslärare, lärare i närundervisning och handledare. Som distanslärare bedrivs undervisning på alla förekommande anstalter i Sverige med hjälp av lokala handledare, mail och telefon. Närundervisning innebär att läraren har elever i sitt ämne på det lärcentrum han/hon arbetar. Handledare innebär att läraren hjälper de övriga eleverna på sitt LC med deras studier och bistår deras lärare i undervisningen. Rollen som handledare innebär att läraren får hjälpa till med alla förekommande ämnen från grundläggande SFI till högskolestudier.

Då en intagen ansöker om att få studera så har lärarna på anstalten ett första studiesamtal med denne, därefter så erbjuds det ett samtal med en studie och yrkesvägledare. Då merparten av utbildningen sker på distans så är arbetet med individuella studieplaner ett dagligt förekommande arbete. Dokumentation sker även löpande i VSP kriminalvårdens eget register. Kriminalvårdens motivering till bruket med distanslärare är att eleverna trots förflyttningar skall få behålla samma lärare tills kursen är avslutad.

Inom kriminalvården finns ett intranet (init) som är kopplat till alla LC på Sveriges anstalter. Där öppnar lärarna ett studierum för sina elever och lägger elektroniskt in inlämningsuppgifter, studiematerial och utdrag från Internet (de intagna har ej tillgång till Internet). Där finns det även en mailfunktion som komplement till telefonen vilket innebär att lärarna förutom ren konversation även kan bifoga och ta emot elektroniskt ifyllningsbara uppgifter. Detta innebär att lärare och elev kan ha en kontinuerlig kontakt utan hjälp av handledaren. När det sedan är dags för skrivning så kan läraren maila över den till handledaren som då öppnar ett speciellt provkonto till eleven vilket innebär att läraren får tillbaka skrivningen elektroniskt med alla fördelar det innebär. Vidare så kan den som är nationellt ansvarig för init lägga in elektroniskt material som medföljer läroböckerna direkt på elevernas studierum.

Studier inom LC i Kriminalvården genererar vid slutförd kurs ett betyg där det inte framgår att den som studerat har gjort det under en verkställighet. Att alltmer studiematerial kommer elektroniskt och via Internet är ett problem som diskuteras flitigt mellan LC och kriminalvården. Detta beror på att kriminalvården är rädd för de säkerhetsmässiga aspekterna som de anser blir svårhanterliga om intagna får tillgång till

Internet. LC kontrar där med att inom en snar framtid kommer internet att vara ett måste om LC skall kunna ha samma utbud på kurser som idag. I dagsläget pågår ett försök med en begränsad version av Internet en så kallad white list. White list innebär att Internetuppkopplingen från början är helt tom och att de ansvariga sedan allteftersom lägger till hemsidor när dessa kan göras säkra och utan möjlighet till vidarelänkning till andra adresser. Detta försök pågår på några utvalda öppna anstalter i Sverige och utvärderingen av den kommer att ligga till grund för vidare diskussioner mellan ansvariga för LC kontra kriminalvården (Kriminalvården 4).

De intagnas behov av utbildning varierar kraftigt där en del i princip helt saknar skolgång medan andra har fullföljda akademiska utbildningar. Kriminalvårdens policy är att de som mest behöver studier skall prioriteras (Kriminalvården 5).

Enligt statistik framtagna av kriminalvården och redovisad i januari 2014 så framgår det att 2011 så hade nästan hälften av kriminalvårdens klienter grundskola/folkskoleutbildning som högsta utbildning, jämförande siffra för riket är 20 %. Enligt bilaga 2 och 3 så går det mer exakt att utläsa vad som gäller för de olika utbildningsformerna både avseende kriminalvårdens klienter och riket som helhet. Noteras bör att ungefär 0,5 % av de som får någon form av kriminalvårdspåföljd gått i särskola vilket i praktiken innebär cirka 200 klienter per år (Kriminalvården 8).

Tidigare forskning

Genom studier av tidigare forskning så har jag kommit fram till att det finns en hel del som berör kriminalvården. Vanliga områden är då barnperspektivet, personalen, kriminalvården som helhet samt fängelset som institution. Då det gäller fängelset som institution så är det då främst säkerhet, reformer, sysselsättning och själva verkställigheten som behandlas. Det finns även forskning avseende de intagna med fokus på ålder, livsstil, särskilda behov, motivation och stöd samt självskadebeteende. Den rapport som jag anser har mest beröringspunkter med min är en som heter *”Kvinnorna på Hinseberg”* och som är skriven av Fil.dr. Odd Lindberg, Örebro universitet. Jag fokuserar dock på män på en öppen anstalt medan Lindberg i sin rapport tar upp kvinnors olika behov och problem vid och runt en verkställighet på en sluten anstalt.

Under denna punkt kommer jag att redogöra för forskning som tar upp utbildning under verkställigheten, arv eller miljö samt fängelset som institution.

Brottsförebyggande rådet

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har med delrapporten (2009:21) bland annat fått i uppdrag att se över hur olika arbetsmarknadsförberedande insatser som sker i samverkan mellan kriminalvården (KV) och arbetsförmedlingen (AF) påverkar de intagnas möjligheter till att bli en del av arbetsmarknaden. Några vanliga utbildningar som erbjuds på anstalterna är inom Svets och smide, kök och restaurang samt bygg och plattsättning. I rapporten ingår det bland annat intervjuer med femtioen stycken intagna som antingen gått eller för tillfället deltog i en yrkesutbildning. Av dessa intervjuer framgår det tydligt att flertalet av de intervjuade har en dålig anknytning till arbetsmarknaden och där den existerar så handlar det vanligtvis om yrken där det ställs låga krav på utbildning.

De intagna anser att det finns för få utbildningsplatser och att antagningarna till dessa upplevs som godtyckliga. Dock är de tämligen positiva till kvaliteten avseende innehåll, lärare och upplägg samt den framtida användbarheten av själva utbildningen. Något som de framhåller som nödvändigt är att utbildningen och de ingående momenten känns relevanta och verklighetsanpassade och i de flesta fall anser de även att så är fallet. En annan positiv effekt av utbildningen är som en av de intagna uttrycker det att utbildningen i sig kan dölja att han/hon varit frihetsberövad eftersom den kan tas med i ett CV.

De kvinnliga intagna kritiserar dock det faktum att de utbildningar som erbjuds dem är riktade mot typiska kvinnoyrken som kök och trädgård varför många som deltagit i dessa utbildningar vid VF inte söker jobb inom den kategorin. Dessa utbildningar upplevs inte enligt kvinnorna som lika användbara som de som erbjuds männen.

Kritik mot KV är att det inte erbjuds mer utsluss i samarbete med AF så att de intagna därmed kan få en utökad arbetsträning och naturlig övergång till VF. En trolig orsak till detta uppger de vara ett ökat säkerhetstänkande och att KV i vissa fall vill behålla vissa intagna i den produktion som bedrivs på anstalten. De är även överens om att ett arbete tillsammans med ett boende inte bara är en förutsättning för ett liv utan kriminalitet utan att det även behövs en sysselsättning för att vardagen skall fungera.

Rapporten består även av intervjuer med tjugosju stycken yrkeslärare och chefer som bekräftar att det i allmänhet är fler sökande än det finns utbildningsplatser.

KV gör ett första urval av de sökande där de bland annat tar hänsyn till straffets längd, den sökandes behov samt säkerhetsaspekter. Det är dock AF som har den slutgiltiga beslutsrätten och där det tas hänsyn till om personen ifråga kommer att stå till

arbetsmarknadens förfogande som är ett krav för att få delta i en arbetsmarknadsutbildning. Detta krav gör att intagna som har en utvisning i domen därmed inte kommer i fråga.

Personalen anser även att utbildningen har positiva synergieffekter i form av bättre självförtroende, en meningsfull sysselsättning under verkställigheten samt en allmänt stärkande funktion. Problem som personalen identifierat är dock bristen på arbetslivserfarenhet och social kompetens samt det faktum att många av de intagna har läs - och skrivsvårigheter samt dålig studievana. Det sistnämnda innebär att arbetet med de teoretiska momenten försvåras.

BRÅ sammanfattar det hela med att eftersom utbildningarna överlag får bra omdömen både från KV, AF, lärare och intagna så borde antalet utbildningsplatser ökas. Urvalet till denna undersökning har enligt BRÅ gjorts med tanke på att få med alla regioner, skiftande säkerhetsklass på anstalterna samt de kvinno - och ungdomsanstalter som erbjuder yrkesutbildningar (Bra, sysselsättning under fängelsestraff 2013).

Den första delrapporten från BRÅ handlar till stor del om att beskriva vad arbetsmarknadsutbildning i anstalt innebär medan slutrapporten (2010:14) har fokus på själva effekterna av dessa utbildningar. De som deltar i arbetsmarknadsutbildningar på anstalt har generellt sett högre utbildning och en totalt sett lägre kriminell belastning än det genomsnittliga klientelet. Däremot har de längre straff vilket i sig tyder på en grövre brottslighet.

BRÅ:s bedömning är att utbildningar är positivt för de intagna eftersom de ger en större möjlighet till arbete som i sig ger en minskad risk för återfall. Det påpekas dock i rapporten att antalet individer som förbättrar sina förutsättningar är för liten för att ge några klart mätbara effekter på utbildningsgruppen.

BRÅ drar även slutsatsen att det är fler intagna som vill delta i utbildningar än som i nuläget erbjuds en plats varför AF och KV tillsammans borde verka för en utökning av arbetsmarknadsutbildningar i anstalt.

Förutom en utbildning så anser BRÅ att detta även skulle medföra att fler skulle kunna få en meningsfull sysselsättning under anstaltstiden.

BRÅ anser även att en bättre prioritering av de som deltar skall vara en målsättning även om antalet utbildningsplatser totalt sett ökar. Yngre med låg utbildning och utan arbete före frihetsberövandet är enligt BRÅ en grupp som det finns stor anledning att prioritera när det gäller olika arbetsmarknadsutbildningar. Det ställningstagandet bygger

på att det verkar vara här som den största effekten av en utbildning finns, vilket ökar chanserna till ett positivt resultat.

Utsluss och då i första hand utökad frigång det vill säga fotboja är något som BRÅ anser är en åtgärd som ytterligare kan förstärka de positiva effekterna av en arbetsmarknadsutbildning eftersom många som återfaller i missbruk och kriminalitet gör det relativt tidigt efter frigivningen. De stödåtgärder som en utökad frigång kan erbjuda i form av drogkontroll, kravet på sysselsättning och att hålla tider är enligt BRÅ något som gett mätbara, om än små positiva effekter.

Bättre utredningar av de intagna avseende drogmissbruk är ytterligare en åtgärd som BRÅ efterlyser eftersom gruppen ej utredda individer uppvisade sämre resultat än grupperna ej missbrukare och utredda missbrukare. Det framgår dock inte i rapporten varför det är så. BRÅ anser dock att det ändå går att dra slutsatsen att om en utbildning kombineras med en aktiv missbruksbehandling så gynnar det utbildningen positivt.

Själva metoden som sådan anser BRÅ vara godtagbar eftersom kravet avseende populationens storlek anses som uppfylld genom att undersökningen avsåg alla i Sverige folkbordsförda som frigavs från anstalt under 2006. Femhundrafemtio stycken av dem genomförde detta år en arbetsmarknadsutbildning inom kriminalvården och det är denna grupp (experimentgruppen) som undersöks i den här rapporten. Mot denna grupp har en kontrollgrupp tagits ut och via ett matchnings förfarande har de försökt att spegla experimentgruppen så långt det är möjligt med enda skillnaden att den ej genomfört några studier.

BRÅ har även jämfört utbildningsnivån och konstaterar att av de som var frihetsberövade 2006 så har mer än femtio procent endast grundskola som högsta utbildning ställt mot tjugofem procent avseende normalbefolkningen. Vad gäller eftergymnasial utbildning så har endast fyra procent av de intagna en sådan medan siffran för normalbefolkningen är tjugonio procent.

Rapporten innehåller ett flertal statistiska jämförelser mellan experimentgruppen, kontrollgruppen, övriga intagna på anstalt och befolkningen som helhet. Resultaten av dessa jämförelser visar på att det ibland är marginella skillnader mellan experimentgruppen och övriga intagna. Ibland förklaras frånvaron av skillnader med svårigheten att skapa en rättvisande kontrollgrupp och ibland med en allmänt förändrad arbetsmarknadssituation. Slutsatsen i rapporten är dock att de som genomgått en utbildning har lättare för att få ett arbete än de som ej deltagit i någon utbildning trots att

siffrorna ibland är tämligen snarlika avseende kontrollgruppen och experimentgruppen (Bra, arbetsmarknadsutbildning för intagna 2013).

Arv eller miljö

Professor Paul Lichtenstein som är huvudansvarig för det svenska tvillingregistret forskar om betydelsen av arv kontra miljö samt hur det bland annat påverkar förekomsten av ADHD och kriminalitet. Enligt Paul Lichtenstein är det samspelet mellan olika gener och miljö som ligger bakom antisocialt beteende, ADHD och kriminalitet. Det är alltså enligt honom ingen enskild gen eller miljöfaktor som är ensam orsak utan mer det faktum att miljön påverkar vilka gener som uttrycks. I sin tvilling studie kunde han dock påvisa att kriminalitet hos ungdomar faktiskt är ärftligt (Polopoly 2013).

Paul Lichtensteins uppfattning avseende arv kontra miljö stämmer även väl överens med professor Jerzy Sarneckis som uttrycker det som att det är samspelet mellan genetiken och de sociala faktorerna som leder till att vissa människor begår brott (Brottsrummet 2013).

Terrie E Moffitt är en annan forskare som intresserat sig för sammanhanget arv, miljö och kriminalitet. Hon delar i princip Lichtensteins och Sarneckis åsikter och påpekar att ”Vi försöker sammanfoga de olika argumenten för arv eller miljö som vore de samarbetspartner i stället för fiender”(Moffitt, Gener och uppväxt i samspel 2013).

Moffitt identifierade vid en stor undersökning av pojkar två stora riskfaktorer avseende faran för ett antisocialt beteende. En social riskfaktor och en genetisk. Den genetiska handlar om en gen som styr halten av enzymet Monamine Oxidase A som påverkar mängden av signalsubstanser i hjärnan. Dock innebär inte en för låg nivå av enzymet något problem om det inte är i kombination med en dålig uppväxtmiljö. Att den genetiska riskfaktorn är tämligen kontroversiell beror enligt Moffitt på att många av oss bär på föreställningen om genetisk determinism ”om ingen kan undkomma sitt arv är det ju meningslöst att på politisk väg försöka minska kriminaliteten” (Gener och uppväxt i samspel 2013). Dock visar hennes forskning på att den genetiska effekten är beroende av miljön och att livsmiljön är något som går att påverka (Gener och uppväxt i samspel 2013).

Fängelset som institution

En typisk total institution enligt Erving Goffman är ett fängelse. Han definierar det som en plats där individer under en längre tid bor och arbetar tillsammans med en begränsad kontakt med samhället utanför. Vidare anser han att det som kännetecknar en total institution är dess isolering avseende det sociala umgänget utanför murarna. Han beskriver även flera kännetecken för en total institution, bland annat att innevånarna lever tillsammans och behandlas på ett kollektivt och likriktat sätt och att deras dagliga rutiner är noggrant planerade (2009).

När en intagen blir en del av institutionen förloras de sociala rollerna och detta beror enligt Goffman på den mur, både den fysiska och psykiska som skiljer denne från världen utanför. Den intagningsprocedur som sker borde enligt Goffman kallas för avslipnings eller programmeringsprocedur eftersom en nykomling skalas av, formas och registreras som ett objekt. När den intagne sedan berövats på sin så kallade identitetsutrustning är han/hon obenägen att vara sig själv inför andra intagna och personal (2009).

I den totala institutionen finns även belöningar och bestraffningar. Avseende belöningarna är dessa oftast något som utomstående ser som självklara vardagsföreteelser medan bestraffningarna är mycket hårdare än de som förekommer i samhället för övrigt (Goffman 2009).

Goffman redogör även för ett begrepp som han kallar för snaran. Denna snara symboliserar den kontroll de totala institutionerna har över individen och den möjlighet de har att uppnå en total underkastelse från den frihetsberövade. Förklaringen är enligt Goffman att den totala institutionen begränsar individen på ett helt annat sätt än vad auktoriteter i det övriga samhället kan göra eftersom den på olika sätt kan bestraffa det som den uppfattar som en brist på ett ödmjukt och ångerfullt beteende (2009).

Vad gäller totala institutioner är de även begränsade och avskärmade från resten av samhället och hinner sällan med i de sociala förändringar som sker. Resultatet av ett för långt frihetsberövande kan då leda till att den intagne blir oförmögen att klara av de vardagliga uppgifter som väntar utanför murarna eftersom han mödosamt anpassat sig till institutionslivet och ”finner att utskrivning betyder förflyttning från toppen av en liten värld till botten på en stor” (Goffman 2009, 58)

Foucault är en annan författare som tar upp fängelset som institution men i huvudsak lägger fokus på disciplinen. På 1700 talet var det foglighet som gällde, de fogliga kropparna, och han försöker definiera vad disciplin innebär och skillnaden mellan den

disciplin som kännetecknar hären, klostren, förhållandet mellan husbonde och tjänare med mera. Foucault menar att denna nya disciplin mer handlar om att få fram undergivna fogliga kroppar och som ökar dess kraft och nytta ur ett ekonomiskt perspektiv samtidigt som det motsatta sker i ett politiskt dito genom att de tvingas lyda. Sammanfattningsvis menar Foucault att denna ekonomiska exploatering av kropparna innebar en ökad arbetsförmåga hos individen samtidigt med en ökad underkastelse (2009).

För att kontrollera verksamheten så användes förutom disciplin även tidsscheman som strikt reglerade vad som var tillåtet eller ej och vad som förväntades av soldaterna, lärjungarna, munkarna eller arbetarna. Den största anledningen till dessa tidsscheman förutom ekonomisk vinning via effektivitet var enligt Foucault målsättningen att bekämpa sysslolöshet. Denna sysslolöshet ansågs vara förkastlig eftersom tiden var utmätt av gud och betald av människor och därmed både ekonomiskt och moraliskt fel (2009).

I slutet av 1700 talet och början på 1800 talet så infördes nya lagstiftningar i västvärlden som gav samhället en ny allmän funktion nämligen makten att bestraffa och där blev fängelset snart straffet framför andra. Att fängelset kom att anses som det självklara straffet berodde på flera orsaker men framför allt två. Att det var relativt enkelt att utmäta ett rättvist straff enligt fastställda straffskalor, samt att själva frihetsberövandet i sig blev kännbart i ett samhälle där just friheten skattades så högt. Redan från början hade fängelsestraffet två huvudsakliga uppgifter, själva straffet i form av ett frihetsberövande tillsammans med ett korrigerings syfte. Ett fängelse var ju faktiskt bara en lite hårdare och mer disciplinerad kasern, skola eller verkstad där målsättningen var att korrigera ett oönskat beteende. Till dessa oönskade beteenden räknades bland annat sysslolöshet och genom att tvinga fångarna att arbeta så skulle resultatet bli att de älskade sitt arbete så mycket att de vid sin frigivning ville leva ett strävsamt och hederligt liv. Enligt detta resonemang så blir då fängelset inte bara ett straff utan även ett redskap. I mitten av 1800 talet så uppstår det stora protester i Frankrike angående fångarnas avlönade arbete eftersom det ansågs att de tog jobben från vanligt folk, förstörde anseendet på de yrken de utövade samt att fångarna hade bättre arbetsförhållanden än de som för tillfället var allmänt rådande i samhället (Foucault 2009).

Foucault anser att fängelset redan från början var ett stort misslyckande eftersom det hellre än att ge fångarna verktyg för att klara ett liv i frihet på olika sätt förvärrade deras

situation samt framställde nya brottslingar. Att isolera dem, tvinga dem att utföra meningslösa arbetsuppgifter som inte gav några yrkeskunskaper kombinerat med fysiskt tvång skapade enligt honom inga rehabiliterade medborgare. Däremot motsatsen. Före detta dömda utan möjlighet att vid frigivningen försörja sig på ett hederligt sätt samt unga förstagångsförbrytare som i fängelsemiljöns gemenskap utbildades till kriminella. Även fångens familj får enligt Foucault lida genom att straffet även spiller över på fru och barn ”det är på så sätt brottet hotar att yngla av sig” (2009, 269).

Redan i mitten av 1800 talet så ansågs fängelsestraffets huvudsakliga uppgift vara att förändra de dömdas beteende och detta skulle åstadkommas genom några fastställda punkter varav den väsentligaste var att erbjuda fången ett arbete. Detta arbete skulle ses som en förmån för att få tiden att gå men samtidigt vara en del av en socialiserings process. Det skulle även fungera som en yrkesutbildning som vid frigivning skulle kunna resultera i ett arbete samt möjligheten att under straffet kunna försörja sin familj (Foucault 2009).

Metod

Denna rapport bygger i huvudsak på kvalitativa data vilket inneburit både intervjuer och samtal, vid dessa så har jag strävat efter ett fenomenologiskt förhållningssätt för att verkligen kunna återge vad de intervjuade velat få fram utan påverkan av mina personliga värderingar (Denscombe 2009). Dessa intervjuer och samtal har dock kompletterats med en enkät (se bilaga 1) för att öka omfånget på materialet (Denscombe 2009). Eftersom kärnan i denna undersökning är kvalitativ så utformade jag enkäten med öppna frågor. Risken med detta förfarande är att svaren kan bli ”spretiga” och därmed mer svårtolkade men å andra sidan så anser jag att chansen till intressanta svarsalternativ ökar vilket därmed motiverar denna utformning (Eliasson 2006). Även uppföljande samtal till denna enkät har utförts varav ett är lite mer omfattande. Vidare så har alla som deltagit i denna undersökning informerats om målsättningen med den, att de kommer att vara anonyma samt erbjudits möjligheten att läsa igenom och godkänna det jag skrivit. Föregående har jag gjort för att upprätthålla en god forskningsetik (Denscombe 2009). Det bör även nämnas att den här uppsatsen i stort går ut på att jag beskriver mitt arbete och min arbetsplats vilket ger fördelar i form av kunskap om hur det dagliga arbetet är upplagt och fungerar. Dock finns det därmed även en viss risk för att objektiviteten i och med det kan ifrågasättas (Denscombe 2009).

Jag har genomfört orienterande samtal med en klienthandläggare och en arbetsledare inom kriminalvården, en arbetsförmedlare med inriktning mot kriminalvården och en sjuksköterska på underhållsbehandlingen. Vidare så har jag utfört två djupintervjuer med före detta intagna samt uppföljande samtal till den enkät som jag delat ut till en grupp intagna. Detta intervju och samtalsmaterial har sedan kompletterats med dokumentstudier eftersom målsättningen har varit att få en god översiktlig ämneskunskap.

Urval

Urvalet till de två djupintervjuerna har skett på följande sätt. När intagna lämnar anstaltens LC så brukar merparten vilja ha med sitt studiematerial. Vi på LC brukar då maila det till deras privata mailadresser. På grund av det förfarandet så hade jag ett antal mailadresser till före detta elever på LC. Jag mailade en förfrågan om de ville delta till de sex sista eleverna jag skickat material till och intervjuade de två första som svarade. Detta urval håller inte riktigt måttet vetenskapligt sett för att betecknas som ett rent slumpurval på grund av den begränsande mängden adresser och själva tillvägagångssättet. Förmodligen kan det nog mer ses som en blandning av bekvämlighetsurval och subjektivt urval (Denscombe 2009). De uppföljande samtalen till enkäten skedde slumpmässigt genom att alla tjugosex enkäter lades upp och ner varvid tolv stycken plockades ut (Denscombe 2009)

Arbetsmarknaden

På alla anstalter råder det arbetsplikt för de intagna vilket i praktiken innebär att de antingen städar, arbetar i köket eller arbetsdriften, deltar i någon programverksamhet, studerar på LC eller deltar i någon arbetsmarknadsutbildning. Lön utgår vid all form av aktivitet, för närvarande 11:- i timmen vilket innebär att arbete, studier och programdeltagande i det avseendet likställs (Kriminalvården 6).

Arbetsdrifterna på landets anstalter har i dagsläget vissa ekonomiska krav de måste uppfylla via en så kallad nettointkomstfaktor (NI faktor). Om en enskild arbetsdrift till exempel har avkastningskravet NI faktor 0,5. Innebär det att om arbetsdriften under en given tidsperiod har en miljon i kostnader så skall den ha inkomster på femhundra tusen (Arbetsledare 2013)

Regeringen har en utarbetad arbetslinje och enligt ett regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende kriminalvården så fastslås det att även inom kriminalvården så skall arbetslinjen vara ett centralt inslag. Kriminalvården skall även redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att öka antalet arbetsmarknadsinriktade åtgärder samt om dessa varit i samarbete med arbetsförmedlingen eller någon annan aktör på arbetsmarknaden (Regleringsbrev 2013).

I en debattartikel från 2012-06-15 publicerad av *Svenska dagbladet* skriver generaldirektörerna för kriminalvården och arbetsförmedlingen att jobb är nyckeln till frihet för kvinnor inom kriminalvården och motiveringen till att det behövs särskilda insatser för dem är att de är en speciellt utsatt grupp med missbruksproblematik, utsatta för våld och övergrepp samt inte sällan med särskilda vårdbehov. De anser även att det är få andra grupper på arbetsmarknaden som har en svagare ställning än kriminalvårdens kvinnliga klienter och att det är ett problem eftersom ett arbete eller en yrkesutbildning ofta är en förutsättning för att kunna bryta kriminaliteten. Regeringen har gett oss ett gemensamt uppdrag att vidta åtgärder för dessa kvinnor skriver de vilket innebär att vi gemensamt investerar i yrkesutbildning, kartläggning, validering av yrkeskunskaper, betygcertifiering och arbetsmarknadsåtgärder.

De hänvisar även till en rapport från brottsförebyggande rådet (Brå) avseende de arbetsmarknadsutbildningar som i arbetsförmedlingens regi bedrivs på Sveriges anstalter. I denna studie "Effekter av yrkesutbildning för intagna i kriminalvård" blev slutsatsen att en arbetsmarknadsutbildning under verkställigheten underlättar för de intagna att erhålla ett arbete efter avtjänat straff och därmed även minskar risken för återfall i kriminalitet. Generaldirektörerna fastslår även att kriminalvårdens generella uppdrag är att både verkställa påföljder och att förhindra återfall i kriminalitet och avslutar artikeln med att ett arbete är en nyckel till ett liv utan kriminalitet och missbruk för såväl män som kvinnor (Svenska dagbladet 2013).

Det finns en rapport från 2011-12-19 avseende programmet arbete som är den nya benämningen för arbetsdrift och arbetsterapi på anstalt och där följande fastslås av projektgruppen. Det övergripande målet ska vara att skapa en meningsfull sysselsättning för klienten i syfte att öka hans/hennes anställningsbarhet eller etablering inom näringslivet. Programmet skall vara en integrerad del i hela sysselsättningsutbudet

och om inte fokus ligger på klientnyttan och visionen bättre ut så är det stor risk att behovet av intagna i arbetsdriften är nödvändig för verksamheten i stället för det motsatta.

De påpekar att arbetslivet har genomgått en kraftig förändring med en övergång till ett tjänste samhälle medan arbetsdriften inom kriminalvården inte nämnvärt har förändrats vilket innebär att klienterna med nuvarande system inte erhåller de kunskaper och färdigheter som de behöver för att vid VF erhålla ett arbete.

Ovanstående vill projektgruppen ändra på genom att ge arbetsdriften en inriktning mot framtida bristyrken. Detta skall bland annat åstadkommas genom att öka andelen sysselsättning och yrkesutbildningar inom service och tjänstesektorn. Integrera yrkesinriktad utbildning i den produktionsinriktade verksamheten. Utveckla arbetsträningen till att vara en mer förberedande sysselsättning inom produktion, service och tjänster. Det övergripande målet inom hela programområdet skall vara klientnyttan där kriminalvården skall skapa en meningsfull sysselsättning som utvecklar klientens kunskaper och färdigheter genom att skapa en lärande miljö som tillför eller höjer redan befintliga kompetenser i syfte att öka hans/hennes anställningsbarhet. För klienter som av olika anledningar inte har förutsättningar för ovanstående så skall sysselsättningen ändå uppfattas som meningsfull.

Avslutningsvis så anser de att erhållna inkomster skall återinvesteras i verksamheten genom till exempel ett ökat utbud av yrkesinriktad utbildning, kurser samt genom att utveckla och bygga upp nya inriktningar (Kriminalvården 7).

Resultat

Här kommer jag först att sammanfatta de samtal som jag haft med en arbetsförmedlare och en sjuksköterska som jobbar med läkemedelsassisterad underhållsbehandling för drogmissbrukare. Sedan fortsätter jag med att redogöra för två lite mer djupgående intervjuer med före detta intagna för att avslutningsvis ta upp ett enkät resultat. Denna enkät delade jag ut till en grupp intagna på en öppen anstalt och höll sedan uppföljande samtal med en del av dem.

Arbetsförmedlingen

Arbetsförmedlingen (AF) har enligt denna representant en central roll i dagens kriminalvård på grund av den av regeringen fastslagna arbetslinjen. Den innebär att i princip alla landets anstalter har sin egen AF representant. Däremot kan närvaro och förutsättningar variera stort beroende på den lokala ledningen avseende kriminalvården (KV) och AF. Även den enskilda AF representantens kunskap och engagemang spelar dock enligt honom en stor roll. Vissa anstalter har bara regelbundna besök på ett par timmar i veckan där de intagna får skriva upp sig på en lista om de vill träffa AF som då från gång till gång får ordna fram lämpliga samtalsrum på anstalten. Den intervjuade representanten som arbetar på en öppen anstalt har dock ett eget kontor där och tillbringar två dagar i veckan med att aktivt hjälpa de intagna med utbildningar under och efter verkställigheten samt olika arbetsmarknadsåtgärder under utsluss och i samband med och efter VF.

Eftersom det är AF som ansvarar för och finansierar flertalet av utbildningarna på landets anstalter så ligger även avgörandet avseende vilka utbildningar som skall erbjudas och vilka intagna som skall få möjligheten att delta i dessa utbildningar hos AF. Detta sker självklart i samråd med KV men det är ändå AF som har det slutgiltiga avgörandet. Däremot så är det upp till respektive anstalt att göra en ansökan om att få anordna en utbildning, denna ansökan skickas då till den nationella samverkansgruppen som består av representanter från båda myndigheterna. Efter det att samverkansgruppen gått igenom och gjort eventuella kompletteringar och ändringar så lämnar de ansökan vidare till AF: s ledning som fattar det avgörande beslutet huruvida en utbildning skall ges, under vilka former och hur finansieringen skall se ut. Denna samverkansgrupp ansvarar i princip för hur allt samarbete mellan de två myndigheterna skall se ut.

Längden på straffet kontra befintliga utbildningar är enligt den intervjuade AF representanten ett problem på grund av viss policy som KV och AF arbetat fram. Till exempel skall utbildningarna helst ske i slutet av verkställigheten men vara avklarade före VF eftersom de anses vara en del i utslussningsförfarandet. Sedan skall AF helst inte bekosta kortare utbildningar än tio veckor utan istället satsa på de längre. Problemet menar denne arbetsförmedlare blir då att många som är i stort behov av en utbildning men inte anses ha ett tillräckligt långt straff för att hinna slutföra den, inte blir antagna.

En prioriterad grupp inom såväl KV som AF är ungdomar med bristfällig utbildning. En populär utbildning för denna grupp är svetsutbildningen. Då den sträcker sig över cirka fem till åtta månader innebär det i praktiken med tanke på en viss acklimatiseringstid i initialskedet av straffet och sedan en viss kötid, att verkställigheten i alla fall bör vara

minst åtta månader för att en intagen skall bli antagen till den utbildningen. Eftersom många ungdomar har kortare straff så kommer de inte i fråga för en sådan utbildning. Om en anstalt vill ha en kortare utbildning än tio veckor så får de bekosta den själv utan finansiering via AF.

En vanlig utbildning som bedrivs i KV: s regi och som är väldigt populär bland de intagna är truckutbildning. Även om AF är medvetna om att både intagna och den personal som bedriver utbildningarna anser att den väsentligt ökar de intagnas chans till ett arbete vid VF så är det inte något som AF i dagsläget bekostar utom i väldigt speciella fall eftersom de anser att marknaden är mättad. AF anser att det bara är aktuellt att bekosta en truckutbildning om den är i kombination med något annat som till exempel ett lastbilskort eftersom chanserna därmed ökar till att bli anställningsbar. Trots det så är enligt denna arbetsförmedlare de flesta handläggare tämligen överens om att utbildningen ändå fyller en funktion eftersom en truckutbildning tillsammans med andra kompetenser är att se som meriterande. Han lyfter även fram att trots att utbildningen i sig inte anses ge något jobb så är den socialt stärkande eftersom den är ganska kort, anses som rolig och därmed innebär att de flesta med godkänt resultat slutför utbildningen och därmed har lyckats med någonting (Arbetsförmedlare 2013).

Underhållsbehandling

Socialstyrelsens författningssamling SOSFS 2009:27 reglerar tillsammans med hälso och sjukvårdslagen 1982:763 läkemedelsassisterad underhållsbehandling vid opiatberoende. Där regleras bland annat vården/förutsättningarna för behandlingen, vilka kriterier patienterna måste uppfylla, vad som gäller avseende vårdplan och eventuell samverkan med andra myndigheter och själva hanteringen av läkemedlen (Socialstyrelsen, sosfs 2013).

En sjuksköterska som arbetar med underhållsbehandling anser att de i princip är en vanlig medicinsk mottagning. Den största skillnaden mot andra mer ”accepterade” avdelningar inom sjukvården är att deras patienter enbart består av missbrukare och därför blir deras arbete ofta kraftigt ifrågasatt av gemene man. Vidare måste deras patienter ofta motivera varför just de skall behandlas och att de faktiskt har missbruksproblem.

Enligt henne så finns det gott om forskning som påpekar att visserligen är kanske valet att börja med droger ens eget men det missbruk som sedan uppstår är en sjukdom som kräver behandling. Sysselsättning under behandlingen är något denna sjuksköterska

anser är av största vikt eftersom frånvaron av densamma utgör en stor riskfaktor avseende återfall. En meningsfull vardag bestående av studier, praktik eller allra helst ett riktigt arbete är något som i allra högsta grad kan bidra till ett positivt resultat.

Avslutningsvis om hänsyn tas till livskvalitet för patienterna, samhällsvinsten som lägre kriminalitet innebär samt att tredje man slipper vandalisering och inbrott så anser hon att debatten borde handla mer om en utökning av underhållsbehandlingen i stället för om drogliberalisering (Sjuksköterska 2013).

Två intagnas berättelser

A är 26 år, född och uppvuxen i Skåne i en familj bestående av mamma och fyra syskon varav två är halvsyskon. A har under sin uppväxt haft en tämligen dålig kontakt med sin far som är blandmissbrukare i perioder och aldrig levit under några så kallade ”ordnade förhållanden”. Vid några tillfällen har han dock hört av sig och velat ha kontakt med sin son och en gång gick det så långt att han gick till tingsrätten för att få delad vårdnad. Efter en utdragen process så fick han det men försvann återigen efter att ha träffat A på ett café där han gav honom etthundra kronor och sa att de skulle träffas nästa helg, det tog fyra år innan han hörde av sig igen. A har växt upp med olika styvpappor som till och från har funnits i hans liv, alla har mer eller mindre varit både missbrukare och kriminella.

A berättar att hans mamma nog har varit mer lättlurad och godtrogen än kriminell och har väl egentligen bara haft en lite väl hög alkoholkonsumtion och så vitt han vet aldrig sysslat med droger. Däremot så har hon i princip aldrig haft ett riktigt arbete utan det har varit lite tillfälliga sysselsättningar medan basen i ekonomin har varit olika sorts bidrag.

A har inte slutfört grundskolan utan slutade i princip efter årskurs sex och deltog därefter bara lite sporadiskt i undervisningen och då i de ämnen han själv tyckte var roliga. Han var inskriven på IV programmet några månader men anser själv att det var totalt meningslöst och skrev ut sig själv därifrån.

Hasch provade han första gången när han var tolv år men det tog inte lång tid innan han rökte det regelbundet. Haschmissbruket kombinerades ganska snart med olika tabletter och amfetamin. Pengar till missbruket fick han via kriminalitet och som han själv uttrycker det ”finns det något alternativ”?

Så var det dags för det första behandlingshemmet där han tillbringade några månader men nu hade även heroinet kommit med i bilden. Sedan följde fler behandlingshem,

olika vårdvistelser, rättegångar, skyddstillsyn, häkte och så slutligen fängelse. Så fortsatte det ett tag med missbruk, kriminalitet och olika sorts påföljder. Eftersom han nu varit med om flera överdoser så började han på allvar begrunda det här med droger och kriminalitet. Speciellt tanken på att han faktiskt kunde dö innebar att han började fundera på vilka möjligheter det fanns att få hjälp med sitt missbruk. Via sin kontaktperson på frivården fick han information om något som hette läkemedelsassisterad underhållsbehandling, vad det innebar, vilka krav som ställdes med mera.

Vid den tidpunkten, 23 år gammal blev han dock återigen häktad för olika äldre förseelser, det mesta var drogrelaterat men i brottsrubriceringen fanns även stöld, snatteri, misshandel med mera. A dömdes till ett treårigt fängelsestraff som med avdrag för tiden i häkte och den tredjedel som per automatik dras av för i princip alla straff innebar ett år och åtta månaders verkställighet. Första tiden tillbringade han på en sluten anstalt men blev så småningom placerad på en öppen. Med facit i hand så anser han att detta lite längre frihetsberövande var det bästa som kunde hänt honom eftersom han dels kände sig motiverad till att sluta med droger och nu blev det även omöjligt att fortsätta.

A ansökte omedelbart till LC och eftersom han tillhörde en prioriterad grupp, ung med bristfällig utbildning, så kom han mer eller mindre omedelbart i studier. Han började med att läsa in grundskolan och uppger att han faktiskt tyckte att det var roligt men tror även att det faktum att han var frihetsberövad gjorde att han orkade hålla på varenda dag. Alternativet till studier var städarbete eller sysselsättning i arbetsdriften och då tyckte han att skolan var att föredra. När han så övergick till studier på gymnasienivå så kändes det inte längre tungt utan var något som han såg fram emot och verkligen ville.

Helgerna blev därmed det han hatade mest på grund av att det inte var öppet i LC då utan han var utlämnad till självstudier och den självdisciplinen hade han inte riktigt ännu. Det var även då som ångest och depressioner på grund av sysslolöshet gärna tog över.

Vid VF så hade han kommit en bra bit på väg mot ett slutbetyg och därmed behörig att söka in på högskolan. Bostad och fortsatta studier på komvux var ordnade och droger hade han inte en tanke på längre. Första tiden i frihet gick bra, egen lägenhet, plats på komvux och bidrag från CSN. Däremot var det svårare att hålla distans till det gamla umgänget och det tillsammans med tristess på grund av sysslolöshet blev till slut för mycket. Så trots hans föresatser blev det tyvärr ett par återfall, och han insåg snart att

om han inte gjorde något så skulle han snart vara fast i missbruket igen. A tog kontakt med frivården och berättade precis som det var och fick hjälp med att komma i kontakt med underhållsbehandlingen i sin hemstad.

Han tog kontakt med dem och ganska snart hörde de av sig och ville att han skulle komma dit för ett första samtal. Därefter fick han träffa en läkare, blev inskriven och fick börja med behandlingen inom en månad. Vanligtvis säger han så börjar de behandlingen med det svagare suboxone och om inte det hjälper så går de över till metadon. A fick ganska snart gå över till metadon eftersom suget blev för stort vilket resulterade i återfall. De som är intagna på underhållsbehandling måste för övrigt lämna urinprov så även om han inte berättat om sina återfall vilket han gjorde så hade de upptäckt det. En annan fördel med metadon förutom att det minskar/eliminerar suget efter heroin säger han är att det även minskar effekterna om du tar heroin vilket i sig då även minskar risken för återfall.

A har via AF och egna kontakter ordnat ett arbete där han på ett större byggföretag skall få vara hantlangare/praktikant under sommaren för att sedan under hösten avsluta sina studier på Komvux.

A har upptäckt att han har väldigt lätt för olika språk och har fram till nu läst både Engelska och Spanska. A säger att hans planer för våren 2014 är att söka in på högskolan och i första hand läsa någon kurs/program inom sociologi, han vet inte riktigt vad han vill göra i framtiden men är medveten om att många dörrar är stängda på grund av hans bakgrund. Han säger att något som verkligen skulle vara kul vore att åka utomlands och säsongsjobba inom hotell/restaurang men tror att det tidigast kan komma ifråga till nästa sommar eller mer troligt sommaren därpå. Detta eftersom ett sådant arbete innebär många frestelser samt förutsätter att han slutat med metadon. A påpekar dock att även om det just nu känns som en utopi så tror han att en förutsättning för att kunna leva ett normalt liv är att just ha drömmar och visioner även om dessa i nuläget kan kännas både överkliga och ogenomförbara.

B är en man i 40 års åldern som bott i Göteborg sedan 2004 då han kom till Sverige från Afghanistan. Han är ensamstående, vet ej var hustrun finns eller om hon lever, har fyra barn och är morfar. De två äldsta barnen har eget boende och de två yngre har bott hos hans syster sedan han hamnade i fängelse och bor i nuläget fortfarande kvar där. Han har precis avtjänat ett fängelsestraff på fem år för grov narkotikasmuggling, ett brott som han menar att han då ej förstod att han gjorde sig skyldig till. Anledningen till det

menar han är att vid smugglingsförsöket så var han inte insatt i svensk lagstiftning och kunde knappt läsa eller skriva på vare sig svenska eller något annat språk. Innan han kom till Sverige så hade han bara gått ungefär två år i skolan och sedan arbetat med diverse lantbruksarbeten. I Sverige så fick han vid ankomsten läsa SFI a, b, c och d.

Det är första gången som han har suttit i fängelse och i början mådde han inte speciellt bra men ändå bättre än han någonsin gjort sedan han kom till Sverige. Att han mådde bättre i fängelset berodde på att i Göteborg var han helt isolerad och hade inte något umgänge förutom sin familj men på anstalten blev han snabbt en del av gemenskapen.

Barnen och systemen acklimatiserade sig tämligen snabbt i Sverige och fick både vänner och förhållanden vilket gjorde att han kände sig fruktansvärt misslyckad. Han har sedan han anlände till Sverige hela tiden sökt och försökt att skaffa ett jobb men det har inte gått något bra. Det närmaste han kom ett jobb under de här åren var en praktikplats inom vården men på grund av språksvårigheter så fick han sluta. Han har gjort två självmordsförsök och sista gången var han väldigt nära att lyckas. Det innebar att han de sista åren innan verkställigheten fick mediciner som theralen, zopiklon och citalopram vilka alla sorterar under det som kallas psykofarmaka det vill säga mediciner som riktar sig mot psyket. Hans svenska blev dock bättre efter det att han hamnade i fängelse eftersom han där umgicks och pratade med människor dagligen något som han inte gjort innan.

På anstalten så ansökte han efter uppsökande samtal med en av lärarna till LC. Även om han redan hade godkända betyg i SFI så ansåg inte lärarna att han behärskade svenskan så bra så han fick börja med att gå en orienteringskurs för att komplettera sin SFI. Eftersom det gick ganska dåligt för honom så konstaterade lärarna ganska snart att han mer eller mindre var analfabet och undrade hur han överhuvudtaget kunnat få godkänt på någon nivå i SFI. De gjorde nu inom ramarna för orienteringskursen en individuellt anpassad utbildning för honom vilket innebar att han parallellt med SFI även studerade sitt hemspråk, persiska. I början tyckte han att det var väldigt jobbigt och förvirrande och han var totalt utmattad när det var dags för inläsning på kvällarna. Vändningen kom dock ganska snart och då började plötsligt allt bli roligt och efter bara ett par månader så fick han börja läsa svenska grund men fortsatte med persiskan vid sidan om. När jag väl kommit igång säger han så gick det bara bättre och bättre och när han i slutet av sitt straff blev förflyttad till en öppen anstalt så hade han i princip läst in de väsentligaste ämnena på grundskolenivå.

I början av sitt straff så tyckte han inte att det var speciellt roligt att få besök av system och barnen eftersom han skämdes så, både för det han gjort men även för att han kände sig så misslyckad och värdelös. Allteftersom hans kunskaper ökade och han kände att han hade mer att prata med dem om så började han dock se fram emot besöken. Visserligen anser han att det kanske var lite barnsligt men han kände sig otroligt stolt när de kunde börja prata svenska med varandra och han såg att de var imponerade av hans framgångar.

På den öppna anstalten så började han att läsa på gymnasienivå först svenska och matematik och sedan samhälle. Han berättar att efter samtal med arbetsförmedlingen, SYV och hans kontaktman så kom de fram till att det inte var troligt att han efter genomförda studier skulle kunna stå till arbetsmarknadens förfogande, något de kallade anställningsbar utan huvudsyftet med studierna var att göra honom förberedd för vidare studier. Med det menade de att han skulle bli utbildningsbar. Han säger att samarbetet mellan AF och anstalten i hans fall fungerat utmärkt och att han och den lokala representanten för AF regelbundet träffats och pratat om hur det gick med hans studier och vad han skulle kunna tänka sig att arbeta med i framtiden, eller rättare sagt vad han skulle vara mest lämpad för. Det blev till slut ett traditionellt hantverksyrke där det både fanns behov och en rimlig förutsättning för honom att lyckas.

Det var en utbildning som anordnades av Lernia och kraven var att deltagarna måste behärska det svenska språket så pass bra att de kunde tillgodogöra sig utbildningen, tillräckliga baskunskaper i matematik samt ha en viss arbetslivserfarenhet inom yrket. Det var bara det sistnämnda som han inte hade men det löste sig genom att anstalten beviljade honom frigång och AF ordnade fram en praktikplats åt honom. Sista månaderna av sin verkställighet fick han möjlighet att göra med fotboja så kallad utökad frigång. Hans syster hade kontakter i Malmö och ordnade inte bara en lägenhet till honom utan kom även periodvis och bodde där så att hon kunde hjälpa och stötta honom. I och med den utökade frigången så började han också på den planerade utbildningen via Lernia.

När det var dags för VF så var han en bra bit på väg med sin utbildning som gick bra, den varvades med att han gjorde praktik på samma firma som han tidigare hade haft en praktikplats på och ekonomiskt så klarade han sig bra med aktivitetsstöd från AF, bostadsbidrag och en syster med god ekonomi. I nuläget så har han precis slutfört sina studier och blivit erbjuden ett jobb på sin praktikplats.

Studera kommer han dock aldrig att sluta med eftersom det finns så mycket som han vill lära sig och som han själv uttrycker det ”ju mer jag lär mig så inser jag hur mycket mer jag vill och måste lära mig om jag skall kunna leva ett bra liv i mitt nya hemland”. Svenskan jobbar jag med hela tiden säger han, ser på inspelade filmer och program så att han kan pausa eller repetera när han inte förstår, läser böcker högt och spelar in sig själv och lyssnar sedan och jämför med hur svenskar låter och försöker därefter korrigera sitt uttal. Det är faktiskt kul även om det är fruktansvärt jobbigt och tidskrävande. Han avslutar det hela med att även om han förstår att han enligt svensk lag begick ett allvarligt brott så var det nog det bästa han kunde ha gjort för sin egen utveckling och chansen till att komma in i det svenska samhället. Göteborg tänker han inte flytta tillbaka till eftersom han nu både har jobb och lägenhet i Malmö och de yngre barnen skall även flytta ner till honom och med ett arbete och lön så är det heller inga problem att åka upp och hälsa på de äldre barnen och systemen.

Enkät och uppföljande samtal

En enkät delades under våren 2013 ut till de intagna på en öppen anstalt som var i studier inom LC. Målsättningen var att få de intagnas perspektiv till den aktuella frågeställningen. Av 28 utdelade enkäter så erhöles 26 fullständigt ifyllda. Dock får nog den höga svarsfrekvensen mera ses som en konsekvens av var de befinner sig och med en vana att göra vad de blir tillsagda än som ett bevis på intresse för sakfrågan. De gjordes dock medvetna om att det var ett frivilligt deltagande och att det också var frivilligt att skriva sitt namn. Alla utan undantag skrev dock sitt namn eller intagningsnummer på enkäten. Tanken med att göra svaren personliga var att efteråt kunna utföra några kortare uppföljande samtal.

Alla tjugosex som deltog hade fyllt i släkt, familj eller vänner som en viktig faktor. Det stora flertalet hade även med sig själv, alternativt egna insatser. Ett annat vanligt svar var kontaktnät/egna kontakter. Arton stycken uppgav skolan eller studier som betydelsefulla och elva uppgav AF som viktig. Övriga faktorer som nämndes var programverksamheten, arbetskamrater, arbetsgivare, bostadsförmedlingen, krami, psykolog samt enskilda kontaktmän.

Halvstrukturerade kortare uppföljningssamtal hölls sedan med tolv stycken intagna med fokus på i första hand arbete, utbildning, utsluss, återanpassning samt deras upplevda behov/problem för att uppnå detta.

De flesta anser att arbetsdriften, trots att den anses som monoton och ointressant, fyller ett behov för de som har problem med daglig struktur, regler eller bara är allmänt ovana vid ett arbete. De tycker även att den är bra eftersom tiden går fortare om det finns någon sorts sysselsättning. Detta överensstämmer också med en vanlig åsikt hos personalen.

Arbetsdriften är en viktig del av rehabiliteringen av de intagna eftersom många inte är vana vid att gå upp på morgonen eller har uthållighet till att arbeta en hel dag. Därför måste de tränas i att kunna sköta enklare arbetsuppgifter (arbetsledare 2013).

Däremot är alla intervjuade övertygade om att arbetsdriften skulle kunna göras mycket mer intressant med lite mer avancerade och stimulerande arbetsuppgifter.

LC får bra omdömen även om de anser att det skulle vara ännu bättre med alla lärare fysiskt på plats och kortare väntetider för att få börja med studier. De har dock förståelse för den organisatoriska svårigheten som innebär systemet med distanslärare. De önskar även en större individuell anpassning av tiderna i LC istället för som i dag när de intagna endast erbjuds halvtidsstudier varken mer eller mindre utom i vissa särskilda undantagsfall.

Programverksamheten får också bra omdömen. Alla tillfrågade kände till att AF var tillgänglig på anstalten och de flesta att det regelbundet fanns en representant där varje torsdag. Av klienterna föreslagna utbildningar som de anser skulle vara intressanta att delta i om de fanns på anstalten är köksutbildning, städutbildning, teoridelen för körkort avseende buss, lastbil och bil i samarbete med en körskola och Af, byggutbildning samt svets utbildning.

Boende vid VF verkar dock inte vara något problem. Det stora flertalet bland de som jag samtalade med hade redan i nuläget klart med boende och deras uppfattning var även att det var något som gällde merparten av de intagna. Några påpekade dock att det var en stor skillnad att "mucka" från en öppen anstalt med de större chanserna till myndighetskontakter, kontakter i allmänhet, extra permissioner och utsluss åtgärder. Vid tidigare straff när de gått direkt från slutna anstalter hade det varit annorlunda och då gällde mera det allmänt vedertagna "moment 22" syndromet. Har du ingen bostad klarar du inte av att sköta ett jobb och har du inget jobb så får du ingen bostad. En menade också att det faktum att många som sitter på en öppen anstalt endast har kortare straff medför att det vanliga livet mer kan sägas vara "pausat" några månader.

Flera uttryckte dock en stor oro för att rent allmänt ordna med tillvaron vid VF eftersom de hade en känsla av att inte vara önskvärda och av samhället bara uppfattades

som ett stort problem. Svårigheter med att få arbete på grund av bristfällig utbildning och dålig arbetslivserfarenhet var några saker som nämndes som stora problem och även orsaker till tidigare misslyckanden. Detta faktum upplevdes även av några som indirekta orsaker till att de återigen var föremål för frihetsberövande åtgärder. Att vara en före detta missbrukare, straffad och därmed ha luckor i sitt CV på en förövrigt tuff arbetsmarknad är som en av de intagna uttryckte det knappast något som förenklar en återanpassning. Enligt honom så återstod då endast tre alternativ livslångt bidragsberoende, fortsatt kriminalitet eller eget företag. Det sistnämnda tyckte han var att föredra men ansåg även att det kändes som en utopi.

Det här med eget företag var dock något som några av de intagna nämnde som ett bra och genomförbart alternativ. Andra förslag som framfördes var någon form av arbetsintyg för de som jobbat i köket, arbetsdriften eller städat. Arbetsintyg för köksarbete var för övrigt något som även kökspersonalen såg som ett behov men det upplevdes som ett problem att det då stod kriminalvården på intyget.

En av de intagna som vi kan kalla person C hade lite annorlunda svarsalternativ, det stod bland annat min egen drivkraft, min psykolog och egna terapeutiska kunskaper. Han blev tillfrågad om han ville utveckla sina svarsalternativ och ställa upp på ett lite längre samtal vilket han accepterade. På frågan vad han menade med terapeutiska kunskaper så svarade han så här.

En människa kan vara väl medveten om sin kropp och veta vad som är bra avseende matvanor, träning, sömn och så vidare. Jag har motsvarande insikt om mitt eget psyke, känner när det är en depression på gång, när jag är i allmän obalans och bör undvika konflikter, när jag absolut skall hålla mig för mig själv med mera. Vidare så har jag på grund av mitt långa straff utvecklat en egen metod för att inte förlora kontrollen över mig själv. Jag skriver av mig. Det innebär inte att bara skriva dagbok utan jag antecknar och för en sorts journal över mig själv som jag med jämna mellanrum skickar hem. På min första permission läste jag igenom en del av vad jag skrivit och kunde tack vare de utförliga beskrivningarna av mina egna tankar och funderingar komma ihåg hur jag tidigare tänkt och resonerat. Det innebar även att jag kunde se och förstå vilka situationer som jag tack vare detta kunnat undvika samt hur jag mentalt utvecklats under mitt frihetsberövande. Målsättningen är att jag efter verkställigheten skall sammanfatta allt i en bok och göra en studie av mig själv och min utveckling under den här tiden.

På frågan om han kunde/ville ge något konkret exempel på hur han gick till väga så tog han en kopia av vad han precis skrivit avseende en skoluppgift han fått. Den är flera sidor lång så det är bara första delen som ordagrant redovisas här.

Krampaktigt kämpar jag mig igenom dagarna som går. Vissa dagar är meningsfulla medan andra mer är en transportsträcka som är omöjlig att förstå. En dag som denna till exempel. Jag sitter och vet ej vad eller hur jag skall gå vidare. Projektet som ska genomföras är mer svårt än jag kunde föreställa mig. Jag ska ta fram en idéskiss till något som skulle kunna

liknas vid ett företag. Inte direkt ett företag men något som jag skulle kunna tjäna pengar på. Att omsätta tankar till något kreativt har blivit en enorm påfrestning och det har lett till en blockad av min kreativa del av hjärnan. Hur kan jag lösa knuten som uppenbarligen har blivit av den mer okontrollerade typen. Har jag ingen hum om vad jag vill göra eller är jag helt enkelt tom i huvudet nu. Har jag tappat min förmåga att komma på saker, har jag varit borta för länge. Har tiden i fångenskap resulterat i stagnation. Det som innan blev mitt levebröd minns jag väl. Att utföra både det som jag kunde och nya utmaningar var inga problem. I dag kan jag inte ta på de saker som gjorde mig kreativ. Innan jag kom i fångenskap ville jag bara vara i min verkstad och då kom saker till mig. Jag kom fram till olika lösningar genom att sysselsätta mig med liknande problem och på så sätt så kunde jag vara både kreativ och få saker gjorda. Många saker i elden har för mig varit en drivkraft. Den drivkraften har försvunnit nu genom det långa fängelsestraffet. Att sitta och spåna på olika idéer gör mig handlingsförlamad.

Arbetsuppgiften som han fått var att utforma en affärsplan till ett eget fiktivt företag. Genom att fortsätta med att skriva ner sina tankar så hade han till slut fått ihop så mycket material så det räckte till att utforma en mer än godkänd affärsplan.

Analys och diskussion

Den här rapporten har verkligen varit intressant att sammanställa och det som engagerat mig mest är nog det faktum att jag anser att om kriminalvårdens vision "bättre ut" skall fungera i verkligheten så måste vi ge de intagna en ärlig chans till förändring

Denna chans kommer de aldrig att få om de inte har ett arbete eller en realistisk färdväg till ett arbete i form av praktiska eller teoretiska studier.

Denna färdväg anser jag skall börja planeras snarast möjligt helst redan i initialskedet av verkställigheten. Självklart måste dock hänsyn tas till typ av brott samt straffets längd. Denna målsättning torde även på sikt vara samhällsekonomisk med tanke på vad en intagen i anstalt eller på ett behandlingshem kostar per dygn. Tar vi då även hänsyn till den personliga aspekten så ökar ju vinsten ytterligare. Enligt Foucault så är inte idén med en yrkesutbildning under anstaltsvistelsen något nytt utan liknande tankar om en socialiseringsprocess och en möjlig rehabiliteringsväg var redan i mitten av 1800 talet allmänt utbredd i västvärlden.

Ovanstående resonemang avseende studier och arbete styrks även i regeringens arbetslinje för att motverka utanförskap och som är upphovet till kriminalvårdens och Arbetsförmedlingens samarbete. Detta samarbete behandlas också i den debattartikel där det framgår vilken vikt dessa myndigheter lägger vid behovet av att hjälpa de intagna att erhålla ett arbete.

Med tanke på de utfästelser som regering, riksdag men även kriminalvården centralt gjort så är det märkligt att det ute på de olika verksamhetsområdena pratas om en

nettoinkomstfaktor avseende arbetsdriften på anstalt. Denna faktor skall bidra till att den lokala budgeten går ihop och där tas det ingen som helst hänsyn till klienternas utbildning, återanpassning med mera. Kritik mot detta tas även upp i kriminalvårdens egen utredning ”programmet arbete”. Däremot stämmer detta väl in med Foucaults åsikter om kriminalvården i allmänhet och fängelset i synnerhet eftersom han ser det som en utopi att denna institution under rådande former skulle kunna förändra de intagna positivt.

Jag ser däremot de fördelar som finns med att ha en arbetsdrift som drivs på samma villkor som den övriga marknaden men då skall huvudsyftet vara arbetsträning och en autentisk praktikmöjlighet för intagna i arbetsmarknadsutbildningar eller teoretiska studier men det kan inte vara meningen att det skall vara ekonomin som styr. Jag ser däremot en enorm potential i ett samarbete med de olika arbetsdrifterna där huvudmålet är att dels fostra de intagna socialt men även i form av en möjlighet att praktisera det de lärt sig men då måste det vara de intagnas utbildning och återanpassning som är i fokus inte lönsamheten. Jag inser att det då kan bli problem med att leva upp till kundernas krav på pålitliga leveranser men det är ett problem som måste gå att lösa med lite planering och god vilja. Om inte ekonomin styr så kanske ansvariga inom arbetsdriften istället kan leta efter jobb med mottot intressanta och lärorika arbetsuppgifter och i sådan omfattning att det går att säkerställa leveransvillkor trots att det är utbildningen som är i fokus. Återanpassning och rehabilitering måste få kosta både tid och pengar. Intressant men samtidigt oroväckande är att enligt Foucault så är dessa funderingar och diskussioner avseende intagnas arbete i anstalt i relation till lönsamhet, utbildning och konkurrens med den fria marknaden i princip lika gamla som fängelset som institution är.

På många anstalter så finns det praktiska yrkesutbildningar som finansieras av arbetsförmedlingen. Ofta så saknar dock eleverna de teoretiska förkunskaper som krävs för att de skall klara av utbildningen, något som även BRÅ kommer fram till i sin utredning. En lösning på detta skulle kunna vara att elever som är intresserade av en yrkesutbildning men saknar vissa förkunskaper inte behöver läsa hela kurser på LC utan inom ramen för en orienteringskurs får ett skräddarsytt paket som till exempel. kan innehålla SFI och vissa yrkesrelaterade matematik moment.

Ytterligare problem som enligt mig kan uppstå på de anstalter som anordnar yrkesutbildningar är en konfliktsituation avseende införandet av fler praktiska yrkesutbildningar och avkastningskrav på arbetsdriften. Detta eftersom det vanligtvis är

samma personal som ansvarar för arbetsdriften med krav på uppfylld NI faktor som även skall verka för införandet av fler yrkesutbildningar. Yrkesutbildningar som ekonomiskt, lokalmässigt men framförallt via tillgång till personal försvårar för dem att leva upp till kundernas krav och förtroenden samt den nämnda NI faktorn.

Efter studier av de två rapporterna från Brå så är min uppfattning att de är en aning svårtolkade. O ena sidan slår de fast olika ställningstaganden som påvisar positiva förändringar för att i nästa stund ifrågasätta om resultatet kanske ligger inom en statistisk felmarginal. Avslutningsvis anser de dock att det kan anses bevisat att studier medför en positiv utveckling för de intagna. Denna slutsats överensstämmer visserligen med mina åsikter men om jag endast hade dessa rapporter att utgå ifrån skulle jag nog vara försiktig med att dra några långtgående slutsatser. Jag anser visserligen att BRÅ har gjort en genomtänkt, relevant och faktauppbyggd undersökning där de relaterat till en kontrollgrupp, men att utifrån det få ett mätbart resultat måste vara otroligt svårt. Svårt eftersom det finns så många osäkra variabler som kan påverka de redovisade procentsatserna.

Avseende de arbetsmarknadsutbildningar som berörs i rapporterna från BRÅ men även i intervjun med en arbetsförmedlare så är min åsikt att det vore bättre om fler utbildningar var i modulform. Då skulle även intagna med kortare straff som alternativ kunna erbjudas en påbörjad utbildning under verkställigheten som sedan slutförs i frihet. Förmodligen så måste det i så fall vara samma utbildningsanordnare som även verkar utanför KV, men med tanke på de positiva effekter ett sådant upplägg skulle medföra så vore det nog på sikt att föredra en sådan lösning.

Ett argument som jag ofta stött på är att en missbrukare först måste komma till rätta med sitt missbruk innan han/hon kan koncentrera sig på en yrkesutbildning, studier eller jobbsök, något som jag alltid har ansett är fel. Min personliga övertygelse är att livet måste ha ett innehåll det vill säga fyllas med något till exempel arbete, studier, sport/motion olika hobbies med mera. Efter samtal med aktiva missbrukare som försöker sluta, före detta missbrukare och personal på underhållsbehandlingen så har jag fått belägg för mina åsikter. Alla är överens om att sysslolöshet och avsaknaden av framtidsplaner är ett stort hot mot att lyckas med att bli drogfri. Det här med sysslolöshet är också något som Foucault tar upp när han förmedlar tankegångar som var aktuella på 1800 talet och som förutom vissa religiösa och moraliska aspekter även i sig ansågs utgöra en grogrund för kriminalitet.

Jag anser att det behövs en planering som innehåller både bostad, behandling, ordnad ekonomi samt sysselsättning och då helst i form av en realistisk färdväg mot ett arbete för att missbrukare skall ha en chans till ett drogfritt liv utan kriminalitet. Enligt detta resonemang så måste det även för en tillfälligt nykter missbrukare på anstalt vara av värde att kunna genomgå en utbildning, vilket även bekräftas i rapporten från BRÅ så att han/hon vid VF och en eventuell behandling kan kombinera denna med fortsatta studier eller en praktikplats.

Ett frustrerande faktum är att även om vissa individer efter en verkställighet med påtvingad nykterhet, social fostran och utbildning verkligen står bättre rustade än innan frihetsberövandet så existerar även det motsatta. En person som innan verkställigheten levde ett tämligen normalt socialt liv med familj, villa bil och arbete gör i form av en engångshändelse något ogenomtänkt och får sitt liv via frihetsberövandet slagit i spillror. Jag har ganska många personliga erfarenheter av just detta scenario. En i början skamsen och ödmjuk individ som försöker inrätta sig till det nya livet och som via återkommande samtal förmedlar sin längtan efter familj, vänner och ett normalt liv förändras sakta men säkert till en annan person. Denna nya person brukar börja med att raka av sig håret, slutar studera på LC, får en allmänt antisocial ”vi och dem” attityd. Läger sig till med en släpande gång och klagar på allt och är allmänt bitter. Samhället har i och med det skapat en hatisk kriminell individ som har en tämligen lång väg tillbaka till den vanliga skattebetalare han en gång var. Det här är nog ett bra exempel på den avslipnings/programmeringsprocedur som Goffman tar upp som en förklaring till att intagna vid verkställigheten förlorar sin identitetsutrustning. Även Foucault tar upp detta problem eftersom han anser att ett fängelsestraff förvärrar de intagnas situation samt framställer nya brottslingar.

De intervjuade individer som benämns A och B i rapporten kan kanske ses som exempel på svensk kriminalvård när den fungerar som bäst, men är nog tyvärr ej representativ för den samma. Alternativt kan de ses som ett bevis på Foucaults tankar om disciplinering och fogliga kroppar. Eller handlar det bara om självdisciplin och karaktär hos två personer som faktiskt bestämt sig för att de vill leva ett annorlunda liv och som enligt Moffit och Lichtensteins teorier hittills bara haft en olycklig kombination av gener och miljö? Person C har nog en mer normal inställning till sitt straff och konsekvenserna av detsamma även om han hittat ett något annorlunda sätt att kunna gå vidare. Visserligen så anser jag att vi måste ha samma lag för alla men den

kanske borde vara som Foucault anser flexibel och individuell trots att allt för mycket individuella lösningar kan medföra godtycke och orättvisa.

Värt att notera är det faktum att det bara var arton av tjugosex, alla inskrivna på LC som uppgav skolan eller studier som betydelsefulla och att endast elva nämnde AF som viktig. Vid de efterföljande samtal som jag hade med en del av dem som fyllt i enkäten så ansåg alla att både LC och AF bidrog till en positiv förändring vid VF, varför de förmodligen uppfattat enkäten på ett lite annorlunda sätt än vad jag hade tänkt mig. Trots stora skillnader avseende ålder, bakgrund, brott, straff, förutsättningar och missbruk så var deras åsikter annars tämligen snarlika.

Anmärkningsvärt är att det går att identifiera några nyckelord som genomsyrar hela rapporten och även löper som en röd tråd genom kriminalvårdens historia från början av 1800 talet fram tills idag nämligen, sysslolöshet, sysselsättning och tidsscheman. Visserligen har argument och åsikter förändrats över tiden men det är ändå i princip samma diskussion som förs i dag som för tvåhundra år sedan.

Avslutningsvis så är min personliga övertygelse att det inte går att förändra en individ mot dess vilja. Däremot så går det att erbjuda ett alternativ. När en person som levt kriminellt kommer till insikt om sitt liv och vill förändra det då är han/hon mottaglig för argument avseende framtid, studier, arbete och bostad. Intagna som erbjuds teoretiska och eller praktiska studier under verkställigheten oavsett om de är mogna för en förändring eller ej har därmed fått verktyg som rätt använda kan leda till ett liv utan kriminalitet och droger. Bildligt talat ser jag kriminella stå inför ett vägskäl där den enda framkomliga vägen tidigare var den kriminella. Kan de istället via studier erbjudas två framkomliga vägar där en är icke kriminell så har vi, samhället gett dem ett alternativ. Är de för tillfället inte mogna för en förändring så kvarstår dock den alternativa vägen vilket innebär att de förhoppningsvis vid ett senare tillfälle fattar ett annat beslut.

Källförteckning

Denscombe, Martyn. 2009. *Forskningshandboken*. 2. Uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Eliasson, Annika. 2006. *Kvantitativ metod från början*. 2. Uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Goffman, Erving. 2009. *Totala institutioner*. Stockholm: Norstedts förlagsgrupp AB.

Lindahl, Emma, Sundström, Erik, Marklund, Fredrik. 2009. *Sysselsättning under och efter fängelsestraff rapport 2009:21*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Marklund, Fredrik, Holmberg, Stina. 2010. *Effekter av arbetsmarknadsutbildning för intagna i fängelse rapport 2010:14*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Foucault, Michel. 2009. *Övervakning och straff*. 4. Uppl. Riga: Livonia Print.

Sandberg, Robert. 2001. *Epos A*. Højbjerg: Aarhus Stiftsbogtrykkerie.

Utställning på Malmö museum Juni 2011

<http://www.bra.se/bra/nytt-fran-bra/arkiv/apropa/2007-02-01-gener-och-uppvaxt-i-samspel.html>

Hämtad 2013- 07-16

<http://www.brottsrummet.se/Bazment/96.aspx>

Hämtad 2013- 07-16

<http://www.esv.se/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=13897>

Hämtad 2013-05-24

<http://ki.se/ki/jsp/polopoly.jsp?d=8765&a=18946&l=sv>

Hämtad 2013-07-11

(Kriminalvården 1) <http://www.kriminalvarden.se/Om-Kriminalvarden/Vision/>

Hämtad 2013-05-24

(Kriminalvården 2) <http://kriminalvarden.se/sv/Startsida-skolportal1/Brott-och-straff/En-fangslande-historia/>

Hämtad 2013-05-24

(Kriminalvården 3) <http://www.kriminalvarden.se/sv/Frivard/Verkstallighetsplan/>

Hämtad 2013-05-28

(Kriminalvården 4) <http://www.kriminalvarden.se/Klient/Fangelse/Utbildning/>

Hämtad 2013-05-28

(Kriminalvården 5) <http://www.kriminalvarden.se/Fangelse/Arbete-klientutbildning-och-behandling/Klientutbildning/>
Hämtad 2013-05-28

(Kriminalvården 6) <http://www.kriminalvarden.se/Klient/Fangelse/Sysselsattning-/Sysselsattning-/>
Hämtad 2013-12-05

(Kriminalvården 7) <http://krimnet/Krimnetfiler/Huvudkontoret/Klientenheten/Arbetsdrift/Ny%20inriktning%20f%c3%b6r%20progr%20arbete%20120117.pdf>
Hämtad 2013-05-24

(Kriminalvården 8) http://krimnet/Krimnetfiler/Huvudkontoret/Informationsenheten/Verksnyheter_dokument/Klientkartläggning-Rev-10-jan.pdf

<http://www.socialstyrelsen.se/missbrukochberoende/asi-intervjun>
Hämtad 2013-05-28

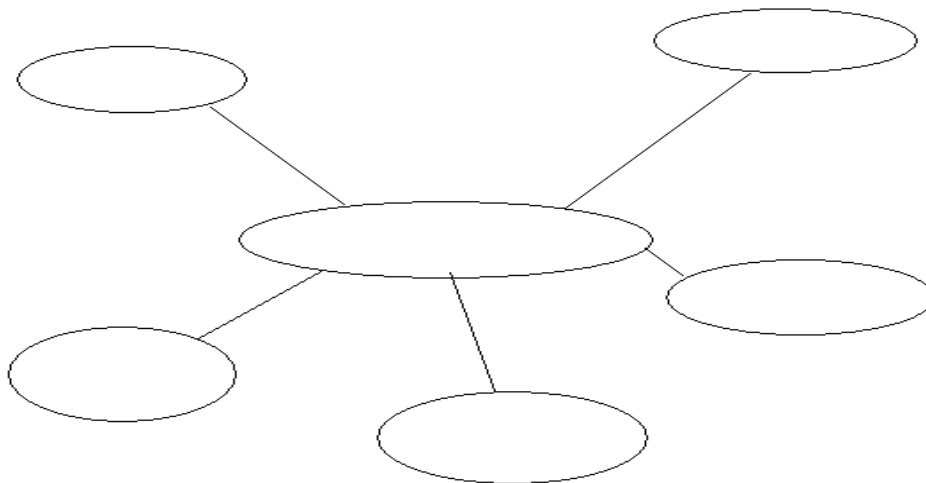
<http://www.socialstyrelsen.se/sosfs/2009-27/>
Hämtad 2013-07-18

http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/ny-kvinnoanstalt-med-jobbfokus_7279057.svd
Hämtad 2013-05-25

http://www.transmittorn.com/nr_13_special/art5.htm Tabula rasa
Hämtad 2013-11-11

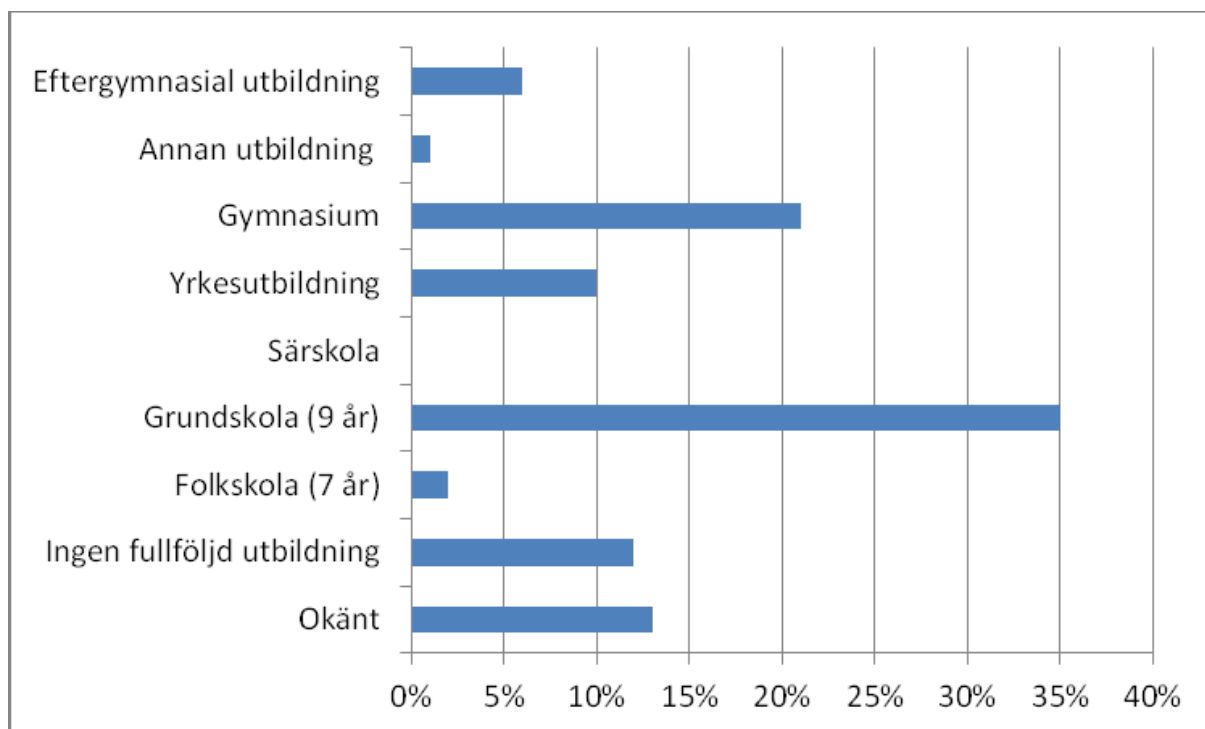
Bilaga 1

Tänk dig att det är du som är i centrum (stora cirkeln) och de mindre cirkarna representerar personer eller insatser som ägt rum under din verkställighet. Skriv ditt namn (det är frivilligt) och fyll i de mindre cirkarna med det som du anser har påverkat dina möjligheter att vid VF kunna få en bostad, ett arbete eller studier, samt ett liv utan kriminalitet och eventuella droger.

Bilaga 2

Klienternas högsta utbildningsnivå per skolform 2011 i procent.

Bilaga 3

Kriminalvårdens klienters högsta utbildningsnivå jämfört med Sveriges befolkning (16-70 år) 2011 i procent.

